

Az E. M. E. történetéhez.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet és alapszabályai. ¹

I.

Egy Erdélyben felállítandó „nemzeti muzeum“ eszméje a múlt évszázad második negyede „reform korszakának“ gyümölcse — ép úgy, mint a Magyar Tudományos Akadémia. De míg anyaországban az ige csakhamar testté is vált; addig Erdélyben csak két évtized múlva valósulhatott meg a hazafiak óhajta.

Erdélyben az 1841/43-iki országgyűlésen gróf *Kemény* József, a kiváló történettudós és rokona gróf *Kemény* Sámuel vitték a karok és rendek eleibe a muzeum alapítás indítványát, nagyszabásu alapítványi ajánlataikkal együtt. Az országgyűlés lelkesedéssel fogadta az eszmét, a hazafiak nemes versenyre keltek a muzeum megalapítására hozandó áldozatkészségben s a mi jellemzi az általános köztetszést: „az akkor tervezett muzeum a szász nemzetnek jegyzőkönyvre adott világos nyilatkozata következtében „nemzeti muzeum“ címet nyer vala.“ ² De az országgyűlés e tárgyban alkotott törvényezikvei nem nyertek legfelsőbb szentesítést s a muzeum eszméjét a bekövetkezett nagy politikai átalakulás hullámai egyelőre eltemették.

A szabadságharcz lezajlása után néhány évig szó sem lehetett ilyen kérdéstről. Gróf *Kemény* József 1855-ben várat-

¹ Az E. M. E. alakulásának és fejlődésének e rövid történetét a magyar orvosok és természetvizsgálók kolozsvári, f. é. szept. 6—10. tartott XXXII., vándorgyűlésére állítottuk össze az alkalmilag kiadott „Emlékkönyv“-be. Innen vesszük át az „Erdélyi Múzeum“-ba.

² Ld. E. M.-E. Évkönyvei I. füzetében az alakító közgyűlés jegyzőkönyvét 7. l.

lanúl történt kora halála s az ő nagybecsű könyv- és kézirat-gyűjteményének (melyet végrendeletében a leendő erdély muzeumnak hagyományozott) Erdély számára biztosítása vetette felszínre ismét a muzeum-alapítás kérdését. *Dózsa* Dániel a „Magyar Sajtó“-ban szólalt fel ez ügyben s egy hírlapi vitát idézett fel, melyben részt vett *Vass* József tanár (Erdély a rómaiak alatt írója), *Toldi* Ferencz, akkor a M. T. Akadémia titkára és *Török* János a „Magyar Sajtó“ szerkesztője. Az ébredező érdeklődésnek csak vezér kellett, a ki élére álljon és irányítsa.

A nemzeti eszme megtalálta méltó vezérét: gróf *Mikó* Imre személyében. Ő 1856. elején kolozsvári nagy kiterjedésű kertjét a benne lévő épülettel együtt felajánlotta a létesítendő erdélyi muzeumnak s ugyanezen év tavaszán maga köré gyűjtötte Erdély jelesebb tudományos férfiai; ezekkel egy alapszabály tervet dolgozott ki egy erdélyi magyar muzeum létesítésére és e tervet személyesen terjeszté a trón elé jóváhagyás végett 1856. júniusában. Már jul. folyamán leérkezett a helytartóság egy leírata, mely kijelöli a szabálytervben kívánt módosításokat s egyszersmind felhatalmazta az alapítókat, hogy ideiglenes szervező bizottságot alakíthasson, aláírókat gyűjthessen és a mi a legfőbb volt: a kormányzó herceg *Schwarzenberg* Károly mindjárt a bizottság rendelkezése alá bocsátotta gróf *Kemény* József hátrahagyott tudományos gyűjteményeit, melyek a könyvtárnak, kézírattárnak alapját megvetették.

A bizottság a felhatalmazás alapján kibocsátotta a felhívást és az aláírási íveket — és a hazafias buzgalomba vetett reményességében nem csalódott. Módosította az alapszabálytervet is, lehetőleg a kormány kívánsága szerint, mely egyebék közt pl. a muzeum címét *nemzeti* helyett *országos* jelzővel kívánta jelöltetni.

A megerősítés késett. A sürgetésre újabb-újabb kívánatokról érkeztek leíratok a helytartóságtól. Majd két év múlva leérkezett az alapszabályterv, kísérvé a módosítások hosszú sorától. Végre sikerült czélt érni. Az ujonnan módosított alapszabályokat a kormány megerősítette 1859. szept. elején.

Az E. M. E. végre megtarthatta alakuló közgyűlését, üdvözlő küldöttségek, 442 egyleti tag és nagyszámu közönség előtt 1859.

nov. 23—26 napjain a Redoute nagytermében, naponként d. e. 10 órakor.

Az első napon gr. *Mikó* Imre tartott lendületes megnyitó beszédet. Ezután br. *Eötvös* József a M. T. Akadémia alelnöke üdvözölte az új testvér egyesületet, kifejezván, hogy „a két haza talán soha nem egyezett meg annyira, mint azon meggyőződésben, miként az erdélyi muzeum megalakulása által egy nagy nemzeti szükség pótoltatott.“ Majd *Finály* Henrik jegyző olvasta fel az alapszabályokat, s az ideiglenes bizottság jelentését. A következő napokon megállapították a muzeum helyiségének és gyűjteményeinek elrendezését, az évi költségvetést (8585 frtban), megszerkesztették a tisztviselők utasításait s megválasztották a tiszti kart.

Elnökké választották gr. *Mikó* Imre, alelnökké gr. *Lázár* Miklós, muzeum-örre *Brassai* Sámuel, könyvtárnokká *Szabó* Károly, titkárrá *Finály* Henrik, pénztárnokká *Bányai* Vitális, ellenörre dr. *Szabó* József, gazdává *Biró* Lajos, ügyvéddé *Fehér* Márton, választmányi tagokká: Gyulai Pál, Nagy Péter, Mike Sándor, Horváth Pius, Zeyk Károly, gr. Bethlen János dr. Engel József, Kriza János, Takács János, Szaesvay Zsigmond, Páll Sándor, Dózsa Dániel.

Végül a közgyűlés elhatározta, hogy a muzeum-egylet első igazgatósági éve 1860. jan 1-jén vegye kezdetét.

II.

Az Erdélyi Muzeum-Egylet alapszabályai a megalakulás alkalmával így határozzák meg az egylet feladatát:

Az egylet célja és e cél elérésére felhasználandó eszközök.

1. §. A muzeum-egylet célja Kolozsvárott egy *Országos Muzeumot* állítani fel és ott állandóul megalapítani.

2. §. Az egylet által felállítandó muzeum „*Erdélyi Országos Muzeum*“ nevet viselend.

3. §. E muzeum főbb részei lesznek: *könyv-, régiség- és éremtár, természettajzi gyűjtemények és fűvészkert*; a muzeumból a művészeti tárgyak sem rekesztetnek ki, de szervezésében a honismeretre vonatkozó tárgyak összegyűjtése leend a főcél.

4 §. A muzeumegylet magának semmi tudós-társasági rangot

vagy tekintélyt nem fog követelni, hanem e muzeum által a honismeretet előmozdítani, a tudomány-kedvelőknek tért nyitni, a tanulni akaróknak segédeszközöket nyújtani törekszik: ugyanazért a fenn elősorolt intézeteket meghatározott időben szabályszerű használatra mindenkinek díjmentesen megnyitja.

5. §. Ezen országos muzeumot felállítani és megalapítani törekszik az egylet e következő eszközök által:

a) Őszszegyűjti azon ajánlatokat, a melyek még régebben, jelesen pedig az 1841/3. erdélyi országgyűlés alkalmával egy Kolozsvárott felállítandó muzeumra tétettek.

b) Az egylet tagjainak egyszerre teendő alapítványai kamatait, remélhető ajándokait és a részvényesektől évenként bégyűlendő összeget célja létesítésére fordítja.

c) A gyűjteményeket vásárláson kívül különösen tagjainak munkássága és csere által szándékszik gyarapítani.

6. §. A muzeummal kapcsolatban a honismeret és az erre vonatkozó tudományok iránti kedv élesztésére munkál az egylet az által, hogy:

a) Azon választmányi üléseken kívül (lásd. a 44. §-t), melyekben a muzeum anyagi ügyei intéztetnek, tartatni fognak olyan választmányi ülések is, melyeknek tárgyai lesznek főleg a honismeretre vonatkozó tudományokból értekezletek és felolvasások.

b) Működéseinek eredményeit havi- akár kötetlen füzetekben vagy évkönyvekben közzé teszi.

c) Mihelyt anyagi ereje engedi, honismeretre vonatkozó tudományos pályakérdéseket tűz ki, honismeretet terjesztő tudományos munkák kiadását segíti, tagjainak a honismeret érdekében, akár az egylet megbízása következtében tett buvárlatait díjazza.

7. §. Az egylet az általa művelendő tudományok sorából a theológiát és politikát merőben kirekeszti, ezekre vonatkozó kérdéseket sem tanácskozásaiban felmerülni, sem munkálataiba belévegyülni nem enged.

Az E. M. E. történetében új korszak kezdődött akkor, midőn 1872. őszén a kolozsvári Ferencz József kir. tud.-egyetem megnyílt. Az Erdélyi Muzeum-Egylet egyengette ennek az útját s az ő gazdag tudományos gyűjteményei nagyban hozzájárultak az egyetem létesítéséhez. Az állam ekkor szerződést kötött a Muzeum-Egylettel, mely szerint az egylet gyűjteményeit az egyetem használatára engedte át; az állam viszont a gyűjtemények használatáért évi 5000 forint fizetésére kötelezte magát. Ez a szerződés az egylet szervezetében is beható változást idézett elő. A szerződés 1894-ben megújítván, az egy-

let az államnak engedte át a gróf Mikó Imre hagyatékából időközben örökölt nagyterjedelmű muzeum-kertet, Mikó Imre gróf nyári lakával s a kertben lévő minden épülettel együtt, minek fejében az állam arra kötelezte magát, hogy az egyeslet gyűjteményeinek kellő elhelyezéséről és kezeléséről gondoskodni fog.

A tud. egyetemmel való eme kapcsolat következtében az egyesület tudományos működése is gyarapodott s ez az egyeslet szervezetének és az alapszabályoknak módosítását vonta maga után. Az egyeslet ugyanis a tudományos működés intenzívebbé tétele végett két szakosztályt létesített saját kebelében, melyeknek feladata lett az tudományos munkásság intézése. Az 1883-iki közgyűlésen módosított alapszabály szerint:

1. §. „Az egyeslet célja a Kolozsvárt létesített és a m. kir. Ferencz József tudomány-egyetemmel kapcsolatban álló országos muzeum fentartása és tovább fejlesztése, *a tudományok művelése és a magyar tudományosság terjesztése.*”

Míg az 1859. alapszabályban az áll, hogy „4. §. a muzeum-egyeslet magának semmi tudós társasági rangot vagy tekintélyt nem fog követelni stb.” addig az 1869-ben, majd 1883-iki módosított alapszabály kimondja, hogy

„4. §. Az egyeslet muzeuma és tudományos működése által igyekszik a hazai tudományos törekvéseket előmozdítani“ stb.

Megváltozott főképp a tudományos működésre vonatkozó szakasz, mely az 1883. alapszabálymódosítás szerint:

6. §. A muzeummal kapcsolatban különösen a honismeret és az erre vonatkozó tudományok iránti kedv élesztésére és művelésére munkál az egyeslet az által, hogy

a) Kebelében tudományos szakosztályokat állít fel, egyelőre a következő szakosztályt:

I. Orvos-Természettudományi
II. Bölcsészet-, nyelv- és történelmi } szakosztályokat.

b) Szakosztályainak tudományos működését saját kiadványai-ban közrebocsátja stb.

A szakosztályokról a következő intézkedések történtek:

34. §. Az egyeslet kebelében alakuló két szakosztály, u. m. az orvos-természettudományi, továbbá bölcsészet-, nyelv- és történelmi szakosztály célja a címök alá tartozó tudományok művelése és terjesztése, mi végre a saját ügyrendjük által megszabott időköz-

zökben és módon tudományos népszerű üléseket tart és ezeknek tárgyait saját kiadványaiban közzé teszi.

35. §. Mindenik szakosztály a maga tudományos működésére vonatkozó szabályzatot és ügyrendet az egyleti alapszabály keretén belől önállóan állapítja meg.

36. §. Mindenik szakosztály számára saját tudományos működésének eszközésére az egylet évi átalányokat bocsát rendelkezésére.

37. §. A mi az orvos-természettudományi szakosztályt illeti, az az 1875-dik év óta fennálló „kolozsvári orvos-természettudományi társulat“ és az Erdélyi Muzeum-Egyletben 1880-ik év óta újjá alakult természettudományi szakosztály egybeolvadása folytán keletkezik és alapszervezetében a kolozsvári orvos-természettudományi társulat szerkezetét tartja meg, mihez képest saját szakosztályi közgyűlésén saját ügyrendje által meghatározandó időközökben és módon választ egy szakosztályi elnököt, egy szakosztályi titkárt, két szakosztályi alelnököt, (egyiket az orvosi, másikat a természettudományi alszaktól); és 6 választmányi tagot, (hármát az orvosi és hármát a természettudományi alszaktól); és két szakjegyzőt, (egyet az orvosi, egyet a természettudományi alszak részére).

A szakosztályi elnök és szakosztályi titkár az egylet igazgató választmányának is tagja.

Az egyesületnek tagjait illető alapszabályai így hangzanak :

Az egylet alakulásának módja és tagjai.

8. §. Egyleti tag lehet minden önálló és tudományval foglalkozó vagy tudománykedvelő honpolgár. Egyleti tagoknak tekintendők pedig, a kik az alább (12. 13. 14. 15. 16. §§.) elősorolt feltételeknek eleget tesznek. A csatlakozni kívánó valamely tag által a választmányban jelenti be magát.

9. §. Az elősorolt feltételek mellett egyleti tagokká lehetnek egyes községek, testületek, erkölcsi személyek is; ezek jogaikat megbizottjaik vagy küldötteik által gyakorolhatják.

10. §. Az egylet tagjai kétfélék: rendesek és rendkívüliek.

A rendes tagok vagy igazgatók, vagy alapítók, vagy részvényesek, vagy szakosztályi tagok.

A rendkívüli tagok tiszteletbeliek, vagy levelezők.

11. §. Igazgató tagok azok, a kik az egylet pénzalapjába legalább 500 — ötszáz — osztrák forintot adományoznak, vagy a múzeumba felvehető ennyi értékű gyűjteményt ajándékoznak.

Az igazgató tagok az egyleti választmányának holtokig rendes tagjai.

12. §. Alapító tagok azok, a kik akár az egylet pénzalapját, akár a múzeum gyűjteményeit 100 — száz — osztrák forinttal, vagy annyi értékű ajándékkal gyarapítják.

Az alapító ezen egyszerre lefizetett összeg által, minden részvény fizetés nélkül, holtig rendes tagja az egyletnek.

13. §. Az igazgató és alapító tagok által befizetett összegek a muzeum alaptőkéjéhez csatoltatnak; következőleg a folyó költségekre ezen összegeknek csak kamatai fordíthatók; csak a közgyűlésnek van joga előfordulható rendkívüli kiadások fedezésére az egylet tőkéjéből is utalványozni.

14. §. Részvényes tagok azok, a kik kötelezik magokat, hogy az egylet pénztárába évenként az év első negyedében öt forintot fizetnek.

15. §. Szakosztályi tagok azok, a kik csupán egyik vagy másik szakosztályba lépnek be, e szakosztályi tagok tagdíjait (6 korona) a szakosztályok állapítják meg.

Az egyszer belépő tag, tagnak marad mindaddig, míg kötelezettségét teljesíti.

16. §. A beállási év január 1-jével kezdődik: időközben beálló részvényes és szakosztályi tag akként fizet, mintha azon év januáriusa 1-jén lépett volna be az egyletbe.

17. §. Évenkénti fizetés helyett tíz évre eső részvénydíj egyszerre előre is lefizetheti 40 — negyven — osztrák forinttal. A ki pedig husz évre akarná részvényét előre lefizetni, 60 — hatvan — osztrák forinttal megteheti.

18. §. Tiszteletbeli tagoknak oly férfiakat választ az egylet, kiknek a tudományok körül, főleg honunk ismertetésében szerzett érdemeit méltányolni akarja. A tiszteletbeli tagot csak a közgyűlés és csakis a választmány ajánlatára választja.

Tiszteletbeli tagok a m. k. miniszterium helybenhagyása mellett, külföldiek is lehetnek.

19. §. Levelező tagok csak a magyar birodalmon kívül lakó, tudománnyal foglalkozó azon egyének lehetnek, a kiket az egyleti választmány a muzeum gyűjteményei gyarapítására segítségül felkér.

A levelező tagokat a választmány nevezi ki és a kinevezeteket utólagosan jelenti a közgyűlésnek.

20. §. A tiszteletbeli és levelező tagoknak a közgyűléseken csak tanácskozó szavazatuk van.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet kiadványai.

I.

A mikor az Erdélyi Múzeum-Egylet 1859. november végén megalakult, az akkor megállapított alapszabályának 6. §. b) pontja így szólt: